

Ірина Ларіна, Юлія Доля
Iryna Larina, Yuliia Dolia

ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ ВЗАЄМОДІЇ МУЗИКИ І ЖИВОПИСУ

FORMATION OF MUSIC AND AESTHETIC TASTE OF PRESCHOOL CHILDREN BY MEANS OF MUSIC AND PAINTING INTERACTION

У статті розглянуто процес формування музично-естетичного смаку дошкільників засобом взаємодії музики і живопису.

Представлено досвід організації музично-естетичної роботи з дітьми із використанням методів взаємодії суміжних мистецтв на засадах спільних засобів виразності.

Ключові слова: *музичне сприйняття, уявлення, емоції, емоційно-оцінне ставлення, музично-мовленнева діяльність, музичний смак.*

На сучасному етапі розвитку України надважливого значення набуває проблема зниження рівня духовності в суспільстві. Особливо відчутним став брак особистої культури населення, яка передбачає сформованість людини компетентної, освіченої, такої, що є носієм духовних надбань і любові до свого народу.

Значним компонентом загальної культури особистості є естетична культура, процес формування якої тісно пов'язаний з мистецтвом. Володіючи могутньою силою впливу на людину, мистецтво здатне впливати на її свідомість, погляди, переконання і, нарешті, – на формування її світогляду.

У процесі закладання основ естетичної культури особистості величезне місце належить дошкільному віку. Саме в дошкільних закладах під час естетичного виховання діти ознайомлюються з культурним життям та важливими суспільними подіями, у них розвиваються пізнавальний інтерес і естетичні почуття, закладаються основи художнього-естетичного смаку. Отже, проблема виховання естетичного смаку у дітей дошкільного віку, тим більш при сучасному широкому розповсюдженні масової культури, є дуже актуальною.

Період дошкільного дитинства є досить складним для формування емоційно-естетичних суджень, оскільки деякі психічні функції у дітей перебувають у стадії становлення і яскраві прояви розвинутих форм свідомості поки що відсутні. Ось чому, коли йдеться про естетичний смак дошкільника, маються на увазі лише його першооснови.

Аналіз філософських і мистецькознавських робіт показав, що загальним питанням формування естетичного смаку присвячено багато досліджень. У цьому процесі науковці виділяють пізнавальний та оцінний компоненти (Л. Коган, В. Разумний, Р. Тельчарова та інші); вивчають взаємодію емоційної та інтелектуальної сфер психічної активності (Л. Виготський, О. Костюк, Б. Теплов та інші); підкреслюють важливість розуміння своєрідності видів мистецтва для їх повноцінного сприйняття дитиною (О. Апраксина, В. Аронов, Н. Ветлугіна, М. Волков, Н. Гродзенська, Э. Маймін, В. Шацька, Ф. Шмідт та ін).

У сучасній педагогічній літературі роль мистецтва і естетичних цінностей в розвитку особистості висвітлюють у своїх працях Л. Ахметова, Г. Беденко, Л. Гаврильченко, Г. Добровольська, Є. Іванченко, М. Кисельова, М. Костевич, Л. Лебедева, І. Марченко, О. Медведєва, З. Рібакова, Н. Сергєєва та ін.

Про науковий інтерес до проблеми формування музично-естетичного смаку свідчать дослідження останніх років (В. Бутенко, О. Дем'янчук, А. Дмитруха, Л. Коваль, Є. Коцюба, І. Критська, О. Морозова, О. Палаженко, Т. Плєсіна, О. Семашко, А. Сохор, Г. Тарасова, В. Цукерман, С. Чепіга, Г. Щукіна та ін.).

Естетичному вихованню дітей дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва присвятили свої роботи сучасні науковці (О. Половіна, Л. Косачова, О. Соцька, Ю. Малікова, А. Казарян та ін.).

Аналіз наукових праць з питань досліджуваної проблеми показав, що проблемам естетичного виховання дітей, сприйняття мистецтва дошкільниками, формування естетичних смаків у дітей науковцями приділено багато уваги, але формування естетичного смаку засобами взаємодії музики і живопису у дітей дошкільного віку висвітлено недостатньо.

В історії розвитку естетичних суджень смак розглядався як центральний елемент культури особистості й визначався естетиками як здатність відчувати прекрасне, насолоджуватись ним; відмічався зв'язок естетичного смаку з інтелектом, мисленням, емоційною сферою суб'єкту, його моральністю.

Вирішуючи проблему формування першооснов естетичного смаку у дітей дошкільного віку, необхідно усвідомлювати, що поняття “естетичний смак” пов'язане з двома основними моментами – сприйняттям та оцінкою.

Питання сприйняття музики вивчалися багатьма відомими педагогами і психологами (Б. Асаф'єв, Н. Гродзенська, І. Дзержинська, О. Костюк, О. Рудницька, Г. Тарасов, В. Шацька та ін.). Так, академік Б. Асаф'єв вважав, що музику треба спостерігати і при цьому робити висновки та узагальнення. А спостерігати мистецтво – це означає вміти його сприймати. Сприйняття і спостереження музики призводять до художньої оцінки та підвищують рівень смаку. Б. Асаф'єв наголошував на тому, що і художня оцінка, і смак “повинні випрацьовуватися в процесі спостереження і не повинні перетворюватися у навмисну задумку, в упереджену мету, на якій будується програма” [1, с. 61].

У процесі сприйняття присутні три важливих моменти: переживання – розуміння – оцінка. Головним завданням сприйняття є вміння оцінювати, розуміти, свідомо та естетично сприймати високохудожню музику.

Важливо зазначити, що елементарні музичні сприйняття та уявлення є першоосновою і першоджерелом подальших музичних суджень, без наявності яких не можна уявити собі слухача, який висловлює свої запити, своє ставлення, свої вимоги до музики, свої смаки. Розвиток у дітей потреби естетичного судження після сприймання музики – дуже важливий момент при формуванні музичного смаку. Тому музично-педагогічна робота, яка ведеться у напрямі свідомого засвоєння музики і використання тих її сторін, які сприяють закріпленню в психіці дитини соціально-цінних якостей (організаторських здібностей, критичної чутливості, почуття солідарності, винахідливості та ініціативи), має рухатись від урахування задатків, здібностей і наявності загальномузичного інстинкту до поступового засвоєння дошкільниками все більш і більш складних слухових навичок, до розвитку творчих інстинктів і, нарешті, до свідомо-критичної оцінки музичних сприймань. Це здійснюється шляхом створення відповідної атмосфери, в якій музична свідомість (яка мислить слуховими співвідношеннями) знаходила б живлення і інтерес [1, с. 75].

Отже, виховуючи музичний смак, ми формуємо у дітей (так само, як і у дорослих), перш за все, музичну свідомість, тому що сприйняття й оцінка музики можливі лише на основі складної пошукової роботи, яка спрямована на виділення, об'єднання основних елементів звукової тканини та їх осмислення за допомогою емоційно-асоціативних комплексів. Завдяки емоціям і настроям музика звертається до свідомості, збуджуючи ті думки, які вклав композитор у свій твір.

Формуючи музичний смак, слід пам'ятати, що музика – найбільш емоційно насичене мистецтво і завжди викликає відповідну емоцію. Л. Виготський зазначав, що “емоція є не менш

важливим агентом, аніж думка”. Саме емоційні реакції повинні складати основу виховного процесу. Перш, ніж повідомити дитині те чи інше знання, треба викликати у неї відповідну емоцію і потурбуватись про те, крізь яке почуття воно прийшло [3, с. 233-235].

Музичні емоції – найбільш безпосередні серед всіх реакцій музичної свідомості. Багато в чому їх специфіка обумовлена часовим характером музичного мистецтва. Саме емоції мають першорядне значення для змісту музичних творів. Лише в єдності з рухом музичних емоцій звукові структури музичного твору набувають змістовності.

Відзначимо, що процес формування музично-естетичного смаку у дошкільників може бути ефективним лише за наявності у музичного керівника достатнього рівня сформованості мовленнєвої культури. Образне мовлення допомагає дітям досягнути емоційно-образний зміст музичних творів, усвідомити, за допомогою яких засобів музичної виразності створено художній образ. При цьому у дошкільників накопичується певний словниковий запас, необхідний для їх власної музично-мовленнєвої діяльності [2]. Виражені словами почуття, переживання сприяють більшій повноті та глибині сприйняття музичного мистецтва. Якщо дитина володіє певним запасом термінів, це допомагає їй не тільки висловлюватись про музику, а й краще обмірковувати музичний матеріал, який треба оцінити.

Вагомою складовою успішного формування музичного смаку у дітей є спеціально створені психолого-педагогічні умови, насамперед, педагогічне керування. При цьому попередня підготовка музичного керівника, його особиста зацікавленість у цій діяльності і майстерність мають дуже велике значення. Необхідно вміти проводити заняття так, щоб утягнути дітей в атмосферу активного обговорення музики та виконавства, навчити їх аргументовано відстоювати свою думку, доводити її за допомогою підбору яскравих синонімів, словосполучень, розвиваючи тим самим образне мовлення у дітей і одночасно прищеплюючи їм етику дискусії та культуру спору.

Необхідно враховувати, що музично-естетичний смак дитини знаходиться у певній залежності від того, в якій мірі в неї розвинені музичні здібності. Адже на фоні загальної культури, на фоні певного рівня розвитку музичного слуху, ладового та ритмічного чуття вона по-різному сприйматиме і оцінюватиме виразність музичних явищ.

Ефективності формування музично-естетичного смаку у дошкільників в значній мірі сприяє використання взаємодії суміжних видів мистецтва. Вплив музики на дитяче сприйняття вдало доповнюється впливом творів живопису завдяки їх спільним засобам виразності.

Проаналізувавши спорідненість музики і живопису, дослідники дійшли висновку, що засоби виразності цих видів мистецтва мають багато спільного, що виражається навіть у відповідних термінах. Так, мелодія в музиці відповідає лінії і малюнку в живопису, гармонія – колориту, музичний лад – настрою в картині, тембр музичних інструментів – манері письма і стилю художника, а термін “ритм” присутній і в музиці, і в живопису.

Мелодія – це “душа” музичного твору. Вона розкриває основний зміст музики, характеризує її художні образи. Сюжет картини, її зміст, головну думку та ідею полотна передає малюнок. Важливим засобом музичної виразності є також гармонія – співзвучність. Гармонійне поєднання різних кольорів у живопису називається колоритом. Без розвиненого почуття колориту створити високохудожній твір живопису неможливо. Не менш важливим спільним засобом виразності для обох видів мистецтва є ритм. Поза ритмом не здатна існувати жодна мелодія або картина. Рух в картині відчувається завдяки ритму. За настроїв у музиці відповідає, насамперед, лад – мажорний або мінорний. Характеризуючи емоційний стан картини, також часто вживають музичні терміни “мажор” і “мінор”. Кожний музичний інструмент і голос мають певне звукове забарвлення, впізнаваний тембр. Аналогію між барвами в живопису і тембрами в музиці М. Римський-Корсаков вважав безперечною [8].

У процесі музично-естетичної роботи з дошкільниками використання взаємодії музики і живопису сприяє збагаченню їх музичних вражень, поглиблює усвідомлення засобів виразності суміжних видів мистецтва, допомагає дітям творчо виявляти себе в продуктивній діяльності.

Перенесення на папір у вигляді малюнку отриманих під час прослуховування музики вражень і відчуттів посилює і поглиблює сприйняття змісту і виразних засобів музичних творів. “Краса, яка сприймається усіма органами чуття, проникає глибоко в душу і назавжди оселяється там. Дивовижна краса світу, його емоційна душа із чутливими струнами барв відкривається перед дітьми через колір. У сприйманні кольору діти відчувають його красу всіма органами чуття: дивуються гарячому темпераменту червоного кольору, захоплюються мелодійним співом зеленого, насолоджуються медовим смаком жовтого та свіжим подихом блакитного, зачаровуються терпким ароматом казкового фіолетового” [7, с. 236].

Чинними освітніми програмами для закладів дошкільної освіти передбачено різноманітний музичний репертуар. Він містить твори Й. Баха, А. Дворжака, Е. Гріга, М. Глінки, П. Чайковського, М. Римського-Корсакова, С. Прокоф'єва, Д. Шостаковича, Д. Кабалевського та ін. Гідне місце у рекомендованому репертуарі також посідають твори відомих вітчизняних композиторів Л. Ревуцького, В. Косенка, М. Степаненка та ін. Серед творів живопису пропонується ознайомлення дошкільників з шедеврами художників В. Ван Гога, М. Врубеля, І. Рєпіна, В. Серова, І. Айвазовського, В. Васнецова та ін. Сумісне використання високохудожніх творів живопису і музики, об'єднаних за принципом стильової і змістової відповідності, дозволяє вирішити завдання підвищення ефективності процесу формування музично-естетичного смаку у вихованців.

З метою закладення сталого фундаменту для подальшого розвитку музично-естетичного смаку у дошкільників шляхом одночасного залучення зорового і слухового рецепторів сприйняття ми застосовуємо в практичній діяльності технології взаємодії музики і живопису та активно долучаємо до цього процесу студентів під час проходження ними педагогічної практики в закладах дошкільної освіти.

Здійсненню процесу формування музично-естетичного смаку у дошкільників майбутніми музичними керівниками під час педагогічної практики сприяє створення наступних педагогічних умов: організація активного сприйняття дітьми творів мистецтва; надання їм первинних уявлень та знань про музику і живопис; стимулювання потреби в естетичному судженні та сприяння формуванню навичок естетичного судження; створення відповідної атмосфери, в якій музична свідомість знаходила б живлення та інтерес; педагогічна допомога та систематичне керівництво; професійна готовність до здійснення такої роботи.

У процесі формування музично-естетичного смаку у дошкільників студенти-практиканти використовують методи виховання мистецтвом: зіставлення, порівняння, повторення, контрастність. При цьому активно застосовуються попередня бесіда та подальше колективне обговорення з дітьми творів мистецтва.

Майбутні музичні керівники навчаються спрямовувати свої дії на стимулювання у дітей адекватної емоційної реакції і мотивації оцінок шляхом підбору синонімів, антонімів та ін.; на емоційну оцінку дітьми творчих проявів своїх однолітків. Такі методичні прийоми, як прояв вибіркового ставлення до мистецьких творів, виділення домінуючих засобів виразності при їх порівнянні, студенти застосовують для заохочення дітей до надання емоційної оцінки виразних засобів, які характеризують образи творів мистецтва.

Свою діяльність з формування музично-естетичного смаку у дошкільників студенти-практиканти будують таким чином, аби дошкільники поступово набували необхідних їм знань про засоби виразності музики і живопису, збагачували досвід аналізу творів мистецтва, стежили за розвитком музичного і художнього образу та засобами виразності, які їх характеризували.

Спираючись на спільні засоби виразності обох видів мистецтв у процесі формування музично-естетичного смаку дошкільників, майбутні музичні керівники під час практики мають можливість на власному досвіді переконалися в позитивному впливі взаємодії музики і живопису на музичне сприйняття, прояв емоцій і розвиток образного мовлення у дітей. Оцінний підхід, який використовується в процесі сприйняття музичних і художніх творів та дитячої виконавчої діяльності, сприяє підвищенню розумової та емоційно-творчої активності

на музичних заняттях і має важливий додатковий ефекту вигляді підвищення рівня моральних якостей дошкільників.

Отже, використання засобів взаємодії музики і живопису є основою формування у вихованців ЗДО художньо-творчих і музичних здібностей, надає дітям можливість яскравіше проявити себе в тому або іншому виді мистецької діяльності, сприяє розвитку вміння розуміти і оцінювати твори мистецтва та закладанню передумов для успішного формування музично-естетичного смаку у дошкільників.

Слід зазначити, що проблема формування музично-естетичного смаку в контексті естетичної культури особистості завжди залишатиметься актуальною. Використання взаємодії музики і живопису є дуже ефективним і водночас досить складним у практичному використанні засобом формування музично-естетичного смаку у дітей дошкільного віку, тому потребує подальших досліджень, спрямованих, насамперед, на поглиблене вивчення впливу взаємодії мистецтв на естетичний розвиток особистості дитини.

Список використаних джерел

1. Асафьев Б.В. Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании. Л. : Музыка, 1973. 145 с.
2. Богуш А.М., Гавриш Н.В. Развитие мовлення дітей старшого дошкільного віку. Київ : Генеза, 2014. 160 с.
3. Выготский Л.С. Воспитание чувств // Возрастная и педагогическая психология : хрестоматия / Сост. И.В. Дубровина, А.М. Прихожан, В.В. Зацепин. М. : Академия, 1999. С. 233-235.
4. Дікуша О.С. Як вчити дітей розуміти класичну музику засобами творчих вправ // Обдарована дитина. 2009. № 9. С. 50-51.
5. Ларіна І.О., Доля Ю.В. Застосування інтеграційного підходу у викладанні професійно орієнтованих дисциплін в процесі підготовки дошкільних працівників / Традиційна культура в умовах глобалізації: народна музика та декоративне мистецтво в світовому цивілізаційному просторі : Матеріали науково-практичної конференції (22-23 серпня 2014). Харків : ООМЦКМ, 2014. С. 172-174.
6. Масол Л.М. Виховний потенціал мистецтва – джерело освітніх інновацій // Мистецтво та освіта. 2001. №1. С. 2-5.
7. Половіна О.А. Дитина і мистецтво : Сучасні аспекти полі художнього розвитку // Стандарти дошкільної освіти : дискурс науки і практики : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ : Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2014. С. 236.
8. Стригина Е.В. Музыка XX века. Бийск : Бия, 2006. 280 с.

The article is concerned with the process of formation of musical and aesthetic taste of preschoolers through the interaction of music and painting. The process of laying the basic principles of musical and aesthetic taste is considered in the context of formation of aesthetic culture of preschoolers.

The influence of the interaction of related art forms – music and painting – on the quality of musical and aesthetic perception of children, their emotions and the role of this interaction in the formation of evaluation judgments of preschoolers are considered.

The main factors of interaction between music and painting are styles common to these two types of arts. Special attention is paid to the correspondence of melody and drawing, to musical harmony – coloring, to musical system – the mood of the picture, to the timbre of musical instruments – the manner of painting and style of the artist, as well as “rhythm” presented in both music and painting.

The experience of the organization of work of future music teachers in the formation of musical and aesthetic taste of preschool children using methods of interaction of related arts on the basis of common styles is described.

It is proved that the use of means of interaction between music and painting is the basis for the formation of musical and artistic creative abilities of preschoolers which contributes to the effective development of skills to understand and evaluate the works of art for the successful formation of their musical and aesthetic taste.

Key words: *musical perception, imagination, emotions, emotional and evaluative attitude, musical-speaking activity, musical taste.*

УДК 371.011 (07)

DOI: 10.32626/2309-9763.2019–27.323-328

Олена Максимова, Марія Федорова
Olena Maksymova, Mariia Fedorova

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В КОГНІТИВНІЙ ТА ЕМОЦІЙНІЙ СФЕРАХ

DIAGNOSIS OF THE LEVEL OF INTERPERSONAL TOLERANCE OF SENIOR PRESCHOOL CHILDREN IN THE COGNITIVE AND EMOTIONAL SPHERES

У статті описується хід проведення дослідження серед дітей старшого дошкільного віку на предмет визначення рівнів їх міжособистісної толерантності у когнітивній та емоційній сферах. Також подається якісний і кількісний аналіз отриманих результатів згідно з такими рівнями, як оптимальний, конструктивний, репродуктивний і критичний.

Ключові слова: *міжособистісна толерантність, діагностичні критерії, рівні, поінформованість, ідентифікація, позитивна емоційна налаштованість.*

Толерантність є головною умовою ефективної взаємодії між людьми, оскільки сприяє пізнанню позиції, думки іншого, стабілізує сам процес комунікації. Все це призводить до сучасного розуміння толерантності як соціально та індивідуально значущої цінності. Міжособистісна толерантність визначена нами як властивість особистості, що проявляється в здатності до поваги, розуміння, визнання та прийняття іншої людини, її позиції щодо соціальних, політичних, релігійних тощо поглядів, у ціннісному ставленні до багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження людини і способів прояву індивідуальності.

Виховання толерантної особистості лежить у межах морального виховання, яке з часів започаткування людства займало пріоритетне місце у його розвитку (Ш. Амонашвілі, М. Болдирєв, В. Киричок, Т. Коннікова, Н. Ничкало, О. Савченко, О. Сухомлинська, К. Чорна). Як основну цінність суспільства толерантність розглядали А. Асмолов, І. Бех, Є. Головаха, Є. Зеленов, І. Зязюн, В. Пухляк, Г. Солдатова, Л. Хоружа. Історичний контекст розвитку проблеми толерантності відображено у працях вітчизняних і зарубіжних науковців (Ф.-М. Вольтер, К.-А. Гельвецій, М. Грушевський, Дж. Локк, Дж. Мілль, Ш.-Л. де Монтеск'є, Т. Мор).

У багатьох роботах розкриваються шляхи формування толерантності у підростаючого покоління (Л. Байбородова, О. Грива, М. Ковальчук, Т. Поніманська, М. Рожков, Г. Тараненко, О. Троїцька). Проблемою виховання толерантності у підростаючого покоління опікуються у сьогоденні і вчителі-практики, створюючи відповідні програми, пропонуючи авторські розробки виховних заходів і уроків, інтерактивні методи, які присвячені вирішенню цієї проблеми (І. Бродова, А. Голенкова, Н. Стасюк, О. Щербак).